

France M. Dolinar

CERKVENA ORGANIZACIJA OB DANAŠNJI SLOVENSKO-AVSTRIJSKI MEJI OD JOŽEFINSKIH REFORM DO DANES

Predavanje na 26. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Slovenjem Gradcu 28. septembra 1992

1. Mariborska škofija po reformah Jožefa II.

O nedorečenosti jožefinskih reform na področju cerkvene uprave v notranjeavstrijskih deželah je bilo v preteklosti že veliko napisanega.¹ Načela teh reform so bila teoretično gledano sicer jasna in nedvoumna: škofijske meje naj se uskladijo z deželnimi mejami. V praksi pa se je prav to načelo pokazalo za neuresničljivo. Tri dežele (Koroška, Kranjska in Štajerska) so imele namreč štiri škofije in sicer tri salzburške sufragane (krško-Gurk, lavantinsko in sekovsko škofijo), ter neposredno Svetemu sedežu podrejeno ljubljansko škofijo. Salzburški nadškof je odločno zahteval, da ostanejo njegove metropolitne pravice neokrnjene. Zato je nasprotoval ustanovitvi nove metropolije v Gradcu, prav tako pa ni bil pripravljen na svojem ozemlju odpovedati se nobenemu sufraganu, oziroma dopustiti ukinitve katere izmed njemu podrejenih škofij. Po dolgotrajnih pogajanjih so nato meje škofij prilagodili mejam političnih okrožij.² Ljubljanska škofija se je iz Štajerske in Koroške umaknila na Kranjsko, Štajerska je dobila še eno škofijo v Judenburgu, sekovska škofija je prevzela mariborsko okrožje, do tedaj majhna in s cerkveno upravnega vidika nepomembna lavatinska škofija pa je dobila velikovško okrožje na Koroškem in celjsko okrožje na Štajerskem. Sedež škofije pa je ostal v Št. Andražu v Labotski dolini, torej na skrajnem robu škofije (karta 1). Celotno Prekmurje je že leta 1777 prišlo pod jurisdikcijo novo ustanovljene somboteljske škofije.

2. Slomškova razmejitev škofijskih mej leta 1859

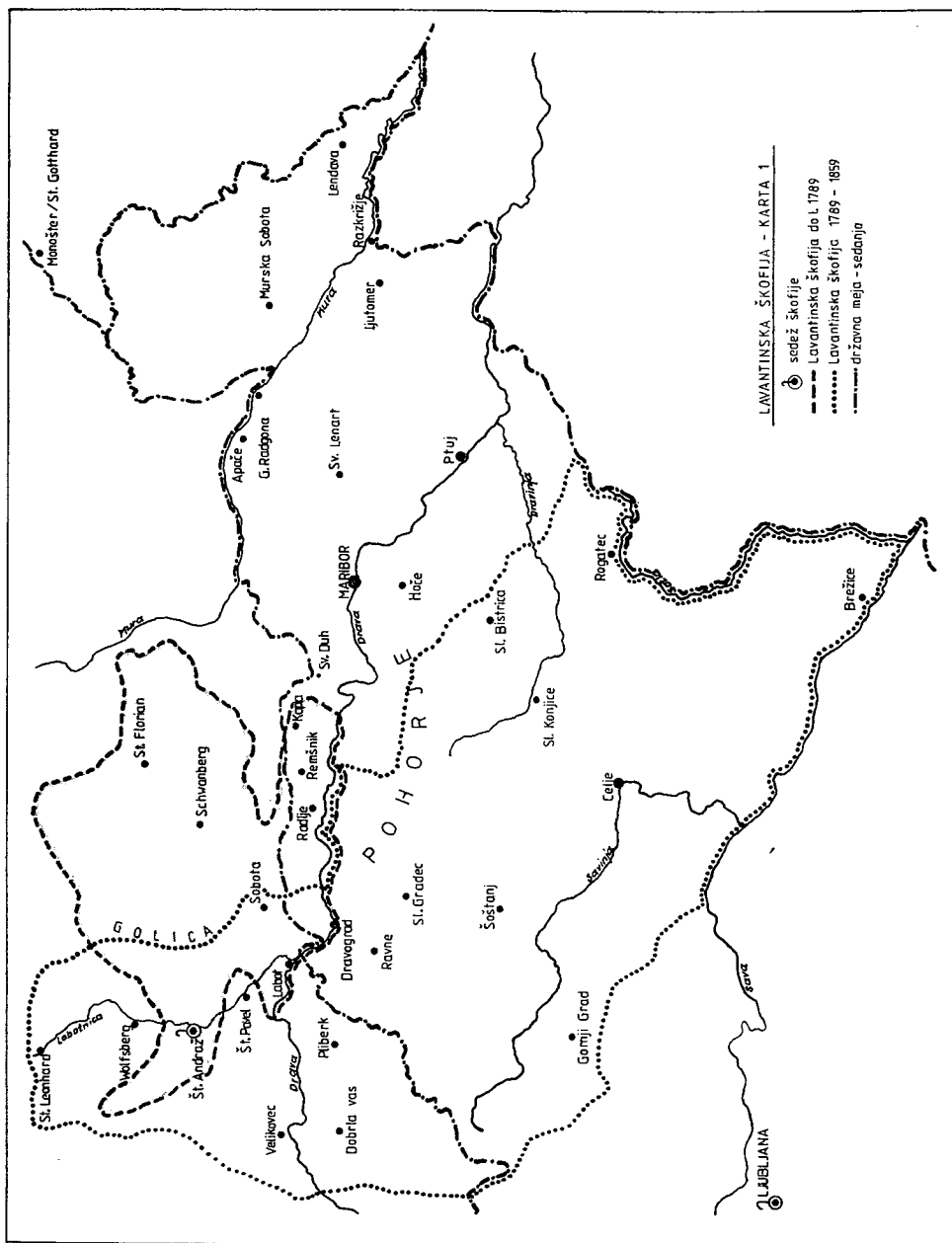
Takšna kompromisna rešitev ni zadovoljila nikogar. Lavatinsko škofijo sta mučila predvsem dva problema: prenos sedeža škofije v njeno osrčje in s tem v zvezi bolj smiselna in pastoralno bolj učinkovita zaokrožitev škofijskih meja. S tem problemom sta se aktivno soočala predvsem škofa Vincencij Jožef grof Schrattenbach (1777–90 in 1795–1800) in Leopold Maksimilijan grof Firmian (1800–1822). Škof Firmian se je odločil škofijski sedež prenesti v Maribor, zaradi vojne Avstrije s Francijo pa svojih načrtov ni mogel uresničiti. To se je posrečilo šele škofu Antonu Martinu Slomšku (1846–1862). S pomočjo salzburškega nadškofa Maksimilijana Jožefa Tarnoczyja je na Dunaju, oziroma v Gradcu (1854) in v Rimu (1857) dosegel, da je smel 1859 prenesti škofijski sedež v Maribor³ in v soglasju s sosednjimi škofi zaokrožiti meje praktično nove škofije na južnem Štajerskem (karta 2).

Za nove škofijske meje političnih okrožij sta se v soglasju z nadškofom Tarnoczyjem dogovorila lavatinski škof Slomšek in krški škof Adalbert Lidmanský (1842–58). Vendar je škof Lidmanský umrl pred uresnitvijo tega dogovora (23. julija 1858). Na sestanku v Salzburgu 22. novembra 1858 je na dogovorjene sklepe pristal tudi novi krški škof Valentin Wiery. Pri teh pogovorih ni sodeloval sekovski škof Otokar Marija grof Attems (1853–67), vendar je načelno salzburški dogovor sprejel. Lavatinska škofija je nato 1. junija 1859 odstopila krški škofiji velikovško okrožje na Koroškem (šest dekanij). Škofijske meje so se odslej na Koro-

¹ O problematiki je najtehnje pisal J.R. Kušej, *Joseph II. und die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs*, Stuttgart 1908. Prim. tudi *Zgodovina Cerkev na Slovenskem*, Celje 1991 in tam navedeno literaturo.

² Sergij Vilfan, *Območja okrožij in Lavantinske škofije v Slomškovem času*, v: *Zbornik ob 130-letnici visokega šolstva v Mariboru*, Maribor 1991, 44–54 (citirano: 130 let visokega šolstva).

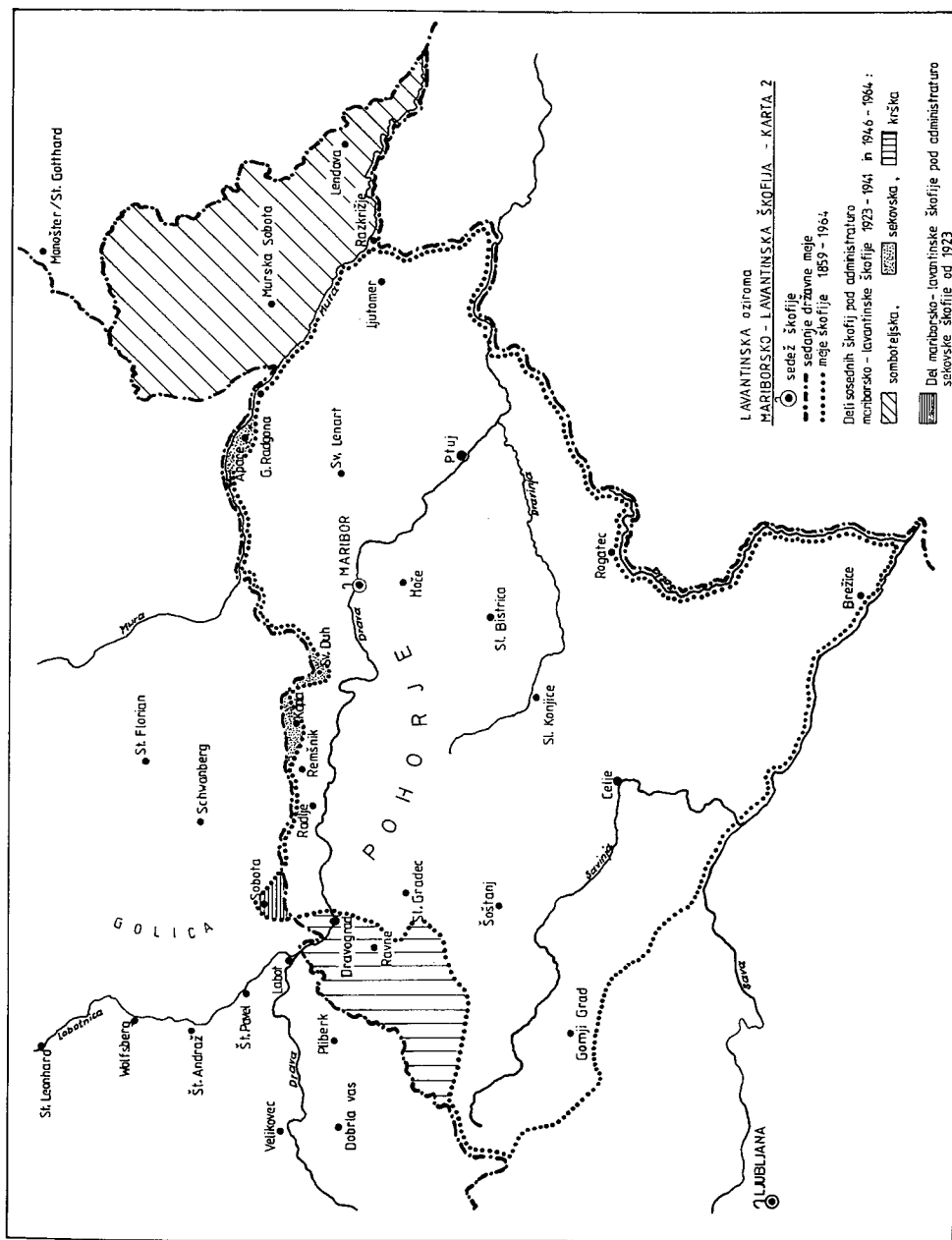
³ Anton Ožinger, *Prenos škofijskega sedeža v Maribor*, v: *130 let visokega šolstva*, 65–72.

škem ujemale z mejami koroške dežele. Sekovska škofija je 1. septembra istega leta odstopila lavantinski škofiji župnije mariborskega okrožja. Lavantinski škofiji so bile tako priključene župnije v dekanijah Radlje ob Dravi (Marenberg), Maribor, Hoče, Slivnica pri Mariboru, Ptuj, Zavrč, Velika Nedelja, Ljutomer, Sv. Lenart v Slovenskih goricah in Jarenina.⁴

Nova razmejitev škofijskih meja je bila tudi tokrat začrtana po političnih mejah okrožij in ni upoštevala želja slovenskih vernikov, ki so v graškem okrožju ostali podrejeni sekovskemu,

⁴ France M. Dolinar, Načrti za reorganizacijo Lavantinske škofije od Jožefa II. do Slomška, v: 130 let visokega šolstva, 55–64 in tam navedena literatura; Isti, Slovenska cerkvena pokrajina (Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 11), Ljubljana 1989, 30–31.

torej nemškemu škofu.⁵ Izven meja nove lavantinske škofije (v mariborsko lavantinsko se je preimenovala šele leta 1962) je poleg dela slovenskih župnij sekavske škofije ostalo tudi slovensko Prekmurje, ki je bilo od leta 1777 podrejeno somboteljski škofiji.⁶

⁵ Za priključitev k lavantinski škofiji so se potegovali tudi občine radgonske okolice: Potrna, Žetonce, Dedonjci, Zenkovi in Gorica. Prim. France M. Dolinar, Slovenska cerkvena pokrajina (Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 11), Ljubljana 1989, 29–31 (citirano: AES 11); Bogo Grafenauer, Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije na Štajerskem, v: Acta Ecclesiastica Sloveniae, 1 (1979) 107–136.

⁶ Ivan Zelko, Zgodovinski pregled cerkvene uprave v Prekmurju, v: Zbornik ob 750 letnici mariborske škofije 1228–1978, 114 (citirano: Zbornik ob 750 letnici).

3. Lavantinska škofija po prvi svetovni vojni

Politične spremembe v srednji Evropi po obeh svetovnih vojnah so segle tudi na cerkveno področje. Z razpadom avstroogrške monarhije je dobršen del slovenskega ozemlja ostal zunaj meja Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. To je razumljivo vplivalo tudi na cerkvenoupravno ureditev slovenskega ozemlja v novi državi.

Novne državne meje so najbolj prizadele ljubljansko škofijo, ki je z njimi izgubila dekanije Idrija, Vipava, Postojna in Trnovo-Ilirska Bistrica. Lavantinska škofija je z novimi državnimi mejami pravzaprav pridobila in sicer slovensko Prekmurje in del župnij slovenske Koroške, najprej v upravo, leta 1964 pa so te župnije postale tudi sestavni del lavantinske škofije.

Prvi je na sprememljene razmere reagiral somboteljski škof, ki je takoj po vojni za jugoslovanski del svoje škofije imenoval dva generalna vikarja in sicer Janoša Slepec(a) za soboško in Florijana Strausz(a) za lendavsko dekanijo.

Leta 1923 je skušala Sveta stolica problem z državno mejo razdeljenih škofij urediti z ustanovitvijo tim. Apostolskih administratur. Na področju cerkvene uprave gre za neko vmesno rešitev. Apostolski administraturi so dodeljene tiste župnije, ki jih krajevni škof iz katerega koli vzroka ne more sam direktno upravljati. V takem primeru podeli Sveti sedež pooblaščenemu apostolskemu administratorju začasno vse pravice ordinarija, dokler trajajo za takšno pooblastilo dani pogoji.

Dne 27. septembra 1923 je beograjski nuncij sporočil mariborskemu škofu Andreju Karlinu (1923–1933), da je postal administrator tistih delov **sekovske škofije**, ki so po Saint Germainskem sporazumu z dne 10. septembra 1919 in Trianonskem sporazumu z dne 4. junija 1920 prišle v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in sicer Apače (5053 duš), del cmureške župnije, Kapla (1110 duš) in del župnije Sv. Duh na Ostrem vrhu. Istočasno je sekovski škof prevzel v upravo župnijo Sobota pri Radljah, ki je bila z novo državno mejo dodeljena Avstriji.

1. novembra 1923 je isti nuncij sporočil lavantinskemu škofu, da je Sveta stolica odločila, naj s 1. decembrom istega leta prevzame od **krške škofije** v upravo naslednje župnije Mežiške doline: Črneče, Libeliče, Ojstrica, Prevalje, Črna, Sv. Danijel nad Prevaljami (Šentanel), Ravne, Javorje, Koprivna, Kotlje, Mežica, Strojna in Dravograd (skupaj 13 župnij).

Z istim dopisom je lavantinski škof prevzel v upravo od **somboteljskega škofa** župnije prekmurskih dekanij Murska Sobota in Lendava⁷ in sicer v lendavskem dekanatu župnije: Lendava, Črenšovci, Beltinci, Bogojina, Dobrovnik, Kobilje in Turnišče, v soboškem dekanatu pa župnije: Murska Sobota, Tišina, Pertoča, Pečarovci, Martjanci, Markovci, Kančevci, Sv. Jurij v Prekmurju, Gornji Petrovci, Grad, Dolenci in Cankova.

Prvega maja 1924 je Sveti sedež lavantinsko škofijo izločil iz salzburške metropolije in jo neposredno podredil sebi.⁸

4. Poskus urejanja cerkvene uprave v kraljevini Jugoslaviji

Vse te spremembe so bile s cerkvenopravnega vidika še vedno začasne. Mariborski škof nad priključenimi deli ni bil v istem smislu ordinarij, kot v matičnem delu svoje škofije, ampak le njihov upravitelj (administrator). Cerkevne razmere v novi državi naj bi urejal konkordat, ki sta ga 25. julija 1935 sklenili Jugoslavija in Sveti sedež. S konkordatom bi naj bile dokončno urejene meje škofij in njihova medsebojna odvisnost. V Sloveniji je bila predvidena ustanovitev samostojne cerkvene pokrajine s sedežem v Ljubljani in sufraganom v Mariboru. Glede lavantinske škofije je v konkordatu zapisano, da »lavantinska škofija obsega vse ozemlje, ki leži v mejah Jugoslavije in dokončno se ji priključijo župnije ali deli župnij, ki so nekdaj spadali pod krško škofijo, pod sekovsko škofijo in somboteljsko škofijo, v katerih apostolski administrator je sedaj ordinarij lavantinski.«⁹ Kot je znano, tega konkordata Jugoslavija ni ratificirala. Zanimivo pa je, da je mariborski kapitelj ustanovitvi samostojne slovenske cerk-

⁷ Franc Kovačič, Zgodovina lavantinske škofije 1228–1928, Maribor 1928, 430.

⁸ Franc Kovačič, n. d., 430; Anton Ožinger, Zgodovina mariborske škofije, v: Tvoja in moja Cerkev, Ljubljana 1982, 94.

⁹ Rado Kušej, Konkordat. Ustava in verska ravnopravnost, Ljubljana 1937, 10–11; Sima Simič, Jugoslavija i Vatikan, Zagreb 1937, 147–148; Prim. tudi: France M. Dolinar, AES 11, 32.

vene pokrajine nasprotoval kljub nevarnosti, da bi bili Slovenci po prvotnem načrtu priključeni zagrebški cerkveni pokrajini.

5. Lavantinska škofija med drugo svetovno vojno

Takšna začasna ureditev škofijskih meja in cerkvenopravnih pristojnosti je med drugo svetovno vojno in še po njej povzročala škofom nemalo preglavic. Zlasti v **Prekmurju** so se narodno zavedni Slovenci čutili že tesno povezane s slovenskim škofom v Mariboru. Zato jih je madžarska okupacija 18. aprila 1941 posebej hudo prizadela. Mariborski škof Ivan Jožef Tomažič (1933–1949) je sicer takoj imenoval za svojega generalnega vikarja v Prekmurju lendavskega dekana Ivana Jeriča, vendar je že 1. junija 1941 ponovno prevzel cerkveno upravo nad slovenskim delom Prekmurja somboteljski škof Jožef Grösz, ki je bil pravno gledano še vedno njihov pravi ordinarij. Grösz je slovensko Prekmurje kot samostojno cerkvenoupravno enoto Murska krajina združil s svojo škofijo.¹⁰ prav tako so **koroške župnije** v Mežiški dolini in Dravogradu v vojnih letih ponovno prišle pod jurisdikcijo krškega škofa Andreja Rohra-cherja, ki je tudi bil še vedno njihov pravi ordinarij.

6. Lavantinska škofija po drugi svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni je Prekmurje ostalo še eno leto pod upravo somboteljskega škofa, ki je za svojega generalnega vikarja v Prekmurju ponovno imenoval lendavskega dekana Ivana Jeriča. 1. septembra 1946 pa je beograjski nuncij mariborskemu škofu Tomažiču sporočil novo imenovanje za apostolskega administratorja krških, sekovskih in somboteljskih župnij v Sloveniji.¹¹ S tem je bilo na področju lavantinske škofije vzpostavljeno stanje, kot je bilo pred drugo svetovno vojno.

7. Prizadevanja za priključitev apostolskih administratur lavantinski škofiji

S takšno začasno ureditvijo pa niso bili zadovoljni Prekmurci, na katere se je vse od Jožefa II. večal madžarski raznarodovalni pritisk. Pod vodstvom soboškega dekana Štefana Bakana so prekmurški duhovniki leta 1947 začeli široko akcijo za priključitev slovenskega Prekmurja lavantinski škofiji. Za svoje pobude so želeli pridobiti tudi slovenske duhovnike na Koroškem, vendar so ti pobudo za priključitev koroških župnij v Sloveniji lavantinski škofiji zavrnil. Njihovo odločitev je pjasnil dravograjski prošt in dekan Matija Munda v pismu Štefanu Bakanu z dne 2. novembra 1958. Takole pravi: »Med Prekmurjem in Mežiško dolino z Dravogradom je razlika! Mi imamo v Slovencih na avstrijskem Koroškem mogočno vez enotnosti, oziroma obratno. Priključitev k Mariboru bi pomenila odreči se enotnosti koroških Slovencev, odreči se slovenski Koroški, zapustiti in prepustiti njihovi usodi vse koroške Slovence onstran državne meje. To ne bi bilo primerno v sedanjem času, ko koroški Slovenci bijejo trd boj za slovensko šolo. Vprašanje še ni zrelo in naj počaka.«¹²

Ta odklonilna izjava Prekmurcem ni vzela poguma. Svojo prošnjo za priključitev Prekmurja lavantinski škofiji so utemeljili s podrobnim zgodovinskim orisom cerkvenoupravnega položaja v Prekmurju, statističnim pregledom duhovnih poklicev in podrobnim zemljevidom Prekmurja, na katerem so bili označeni kraji s slovenskim prebivalstvom. Prošnjo, ki jo je podpisal 61 duhovnikov, so 12. januarja 1959 poslali pristojni kongregaciji v Rim. Žal prekmurški duhovniki za svojo prošnjo takrat niso pravočasno pridobili soglasja somboteljskega škofa, ki je bil cerkvenopravno še vedno njihov ordinarij. Zato Rim take prošnje pravzaprav ni mogel takoj ugodno rešiti.¹³

Toda prekmurški duhovniki niso odnehali. Na proslavi 1100-letnice prihoda Cirila in Metoda v Panonijo v Murski Soboti 7. julija 1963 je dekan Bakan mariborskemu škofu Mak-

¹⁰ Ivan Zelko, n.d. 116; Jože Smej, Priključitev delov somboteljske, krške in sekovske škofije mariborski škofiji leta 1964, v: Zbornik ob 750 letnici mariborski škofije 1228–1987, Maribor 1978, 20.

¹¹ Ivan Zelko, n.d. 116.

¹² Jože Smej, n.d. 21.

¹³ Jože Smej, n.d. 22.

similijanu Držečniku (1949–1978) izročil novo prošnjo prekmurskih duhovnikov za priključitev Prekmurja mariborski škofiji in ga prosil, naj njihovo prošnjo osebno podpre pri pristojnih vatikanskih uradih. Na Držečnikovo vlogo so na Državnem tajništvu v Vatikanu odgovorili, da bodo župnije krške in sekovske škofije v Sloveniji brez težav priključili mariborski škofiji. Zaradi neurejenih razmer na Madžarskem (primer nadškofa Jožefa Mindszentyja) pa bi bilo glede Prekmurja bolje počakati na ugodnejšo priliko.¹⁴

Vendar je bil tokrat mariborski škof odločen iti do konca. Prošnjo za priključitev tistih delov krške, sekovske in somboteljske škofije, ki so bili s pariško pogodbo februarja 1947, oziroma mirovno pogodbo med zavezniki in Avstrijo leta 1955 dodeljeni Jugoslaviji, je dal škof Držečnik podpisati najprej krškemu škofu Jožefu Köstnerju in sekovskemu škofu Jožefu Schoiswohlju, nato pa jo je brez ugovora podpisal tudi somboteljski škof Aleksander Kovacs.

Tokrat je bil odgovor iz Rima presenetljivo hiter. Z odlokom z dne 9. junija 1964 je Konzistorialna kongregacija v Rimu Držečnikovi prošnji ustregla. **Iz somboteljske škofije** je mariborski škofiji dodelila naslednje župnije: Lendava, Beltinci, Bogojina, Črenšovci, Dobrovnik, Dokležovje, Hotiza, Kobilje, Odranci, Turnišče, Velika Polana, Murska Sobota, Cankova, Grad, Gornji Petrovci, Sv. Jurij v Prekmurju, Kančevci, Kuzma, Markovci, Martjanci, Pečarovci, Pertoča, Tišina in Dolenci. **Iz sekovske škofije** so bile lavantinski škofiji dodeljene župnije Sv. Duh, Kapla in Apače, **iz krške škofije** pa župnije Dravograd, Črneče, Libeliče, Ojstrica, Prevalje, Črna, Sv. Danijel, Ravne, Javorje, Koprivna, Kotlje, Mežica in Strojna.¹⁵

Škof Držečnik je z dopisom dne 14. avgusta 1964 o izvršitvi odloka obvestil Konzistorialno kongregacijo v Rimu in prizadete škofo v Sombotelju, Gradcu in Celovcu. S tem so postale zgoraj navedene župnije tudi formalno pravno sestavni del mariborsko lavantinske škofije. Mariborska škofija je postala tako druga največja škofija v Sloveniji. Danes meri 7.340,18 km², šteje 827.734 prebivalcev in je razdeljena na 285 župnij.¹⁶ Njene meje se v odnosu do krške (Celovec), sekovske (Gradec), železne (Eisenstadt) in somboteljske (Szombathely) škofije v celoti pokrivajo z državnimi mejami med republikama Slovenijo in Avstrijo.¹⁷ To pa se žal še vedno ni posrečilo urediti z Republiko Hrvaško, oziroma z zagrebško nadškofijo (karta 3).¹⁸

Z ustanovitvijo slovenske cerkvene pokrajine dne 22. decembra 1968 s sedežem v Ljubljani, je mariborsko lavantinska škofija postala njen sestavni del.¹⁹

¹⁴ Jože Semej, n. d. 22–23.

¹⁵ Jože Semej, n. d. 24–26.

¹⁶ Največja slovenska škofija je Ljubljana, ki meri 8542 km², šteje 902.589 prebivalcev in je razdeljena na 301 župnijo.

¹⁷ Današnje mejne župnije **do krške škofije** so: Solčava, Koprivna, Mežica, Št. Danijel nad Prevaljami, Strojna, Libeliče, Dravograd in Ojstrica (na avstrijski strani: Železna kapla/Eisenkappel, Pliberk/Bleiburg, Suha/Neuhaus in Labot/Lavamünd); **do sekovske škofije**: Pernice, Sv. Jernej nad Muto, Radlje ob Dravi (prej Marenberg), Remšnik, Kapla, Sv. Duh na Ostrem vrhu, Sv. Križ nad Mariborom, Sv. Jurij ob Pesnici, Svečina, Šentilj v Slovenskih Goricah, Marija Snežna (Velka), Apače, Gornja Radgona, Radenci, Cankova, Pertoča in Sv. Jurij v Prekmurju (na avstrijski strani: Sobota/Soboth, St. Lorenzen in Eibiswald, Ivnik/Eibiswald, Arvež/Arnfels, Lučane/Leutschach, Gomilica/Gamlitz, Špilje/Spielfeld, Cmurek/Mureck, Halbenrain, Radgona/Bad Radkerburg in St. Anna an Aigen); **do škofije Železno** (Eisenstadt) župnje Kuzma (na avstrijski strani St. Martin a. d. Raab).

¹⁸ Gre za še vedno nerešen problem tistega dela župnije Razkrižje pri Ljutomeru, ki pripada Republikli Sloveniji in v civilnem območju predstavlja krajevno skupnost s sedmimi naselji.

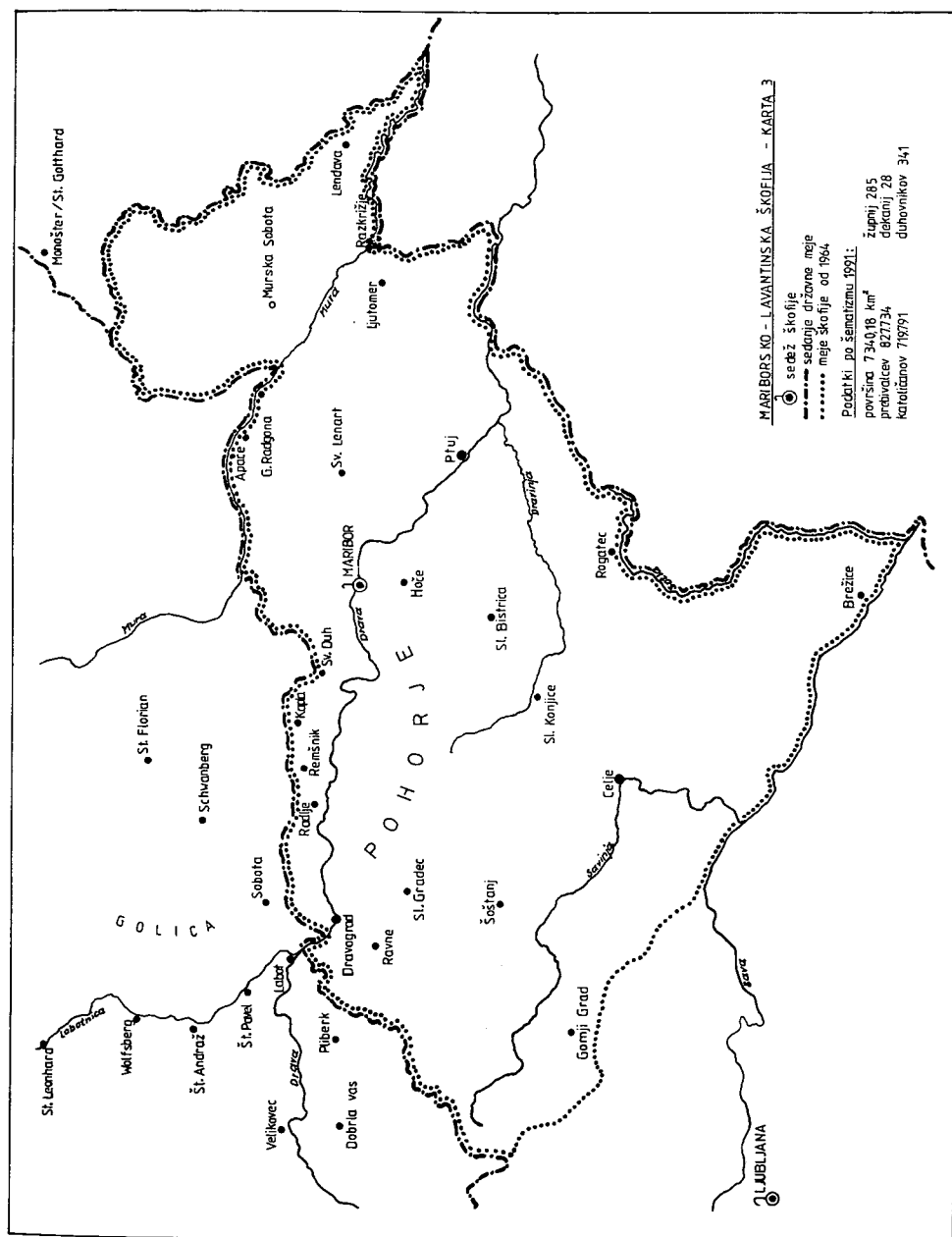
¹⁹ France M. Dolinar, Acta Ecclesiastica Sloveniae 11, Ljubljana 1989, 36–39.

Zusammenfassung

DIE KIRCHENORGANISATION AN DER HEUTIGEN SLOWENISCH-ÖSTERREICHISCHEN STAATSGRENZE VON DEN JOSEPHINISCHEN REFORMEN BIS HEUTE

France M. Dolinar

Durch die josephinischen Reformen wurde für das lavantinsche Bistum ein sehr unglückliches Territorium geschaffen. Der Kärnter Teil des Bistums mit dem Sitz in St. Andrä war verkehrsmäßig sehr schlecht mit dem steirischen Teil des Bistums im Bezirk Celje verbunden. Die Pläne zu

neuen Grenzen und der Verlegung des Bischofssitzes nach Maribor wurden schon vom Bischof Leopold M. Firmian (1800–1822) ausgearbeitet, aber erst Anton M. Slomšek (1846–1862) konnte sie in die Tat umsetzen.

Die politischen Veränderungen in Mitteleuropa nach den beiden Weltkriegen ließen auch die Kirche nicht unberührt. So wurde 1923 der lavantinsche Bischof Administrator jener Teile der Bistümer von Gurk, Seckau und Szombathely (Steinamanger), die durch die neuen Staatsgrenzen an Jugoslawien fielen. Die Zeit des Zweiten Weltkriegs ausgenommen, blieb es so bis 1964, als durch einen Erlaß der Konsistorialkongregation in Rom die Grenzen des lavantinschen Bistums den Staatsgrenzen zwischen Österreich, Ungarn und Jugoslawien angepaßt wurden.